

Trafikplats Bergslagsplan - Grimstaskogen

Arkeologisk utredning, etapp 1, Bergslagsplan - Grimstaskogen,
Spånga socken, Stockholms kommun, Uppland

Lars Andersson

Lisa Sundström

Rapport 2008:21

Trafikplats Bergslagsplan - Grimstaskogen

Arkeologisk utredning, etapp 1, Bergslagsplan - Grimstaskogen,
Spånga socken, Stockholms kommun, Uppland

Lars Andersson
Lisa Sundström

Rapport 2008:21

Rapporten finns i PDF-format på adressen
<http://stockholms.lans.museum/>

Tidsaxel: Mats Vänehem

© Stockholms läns museum
 Produktion: Stockholms läns museum
 Redaktionell bearbetning: Åsa Lundström

Allmänt kartmaterial: Lantmäteriverket. Medgivande 97.0133

Nacka 2008

Innehåll

Administrativa uppgifter 7

Sammanfattning 7

Inledning 7

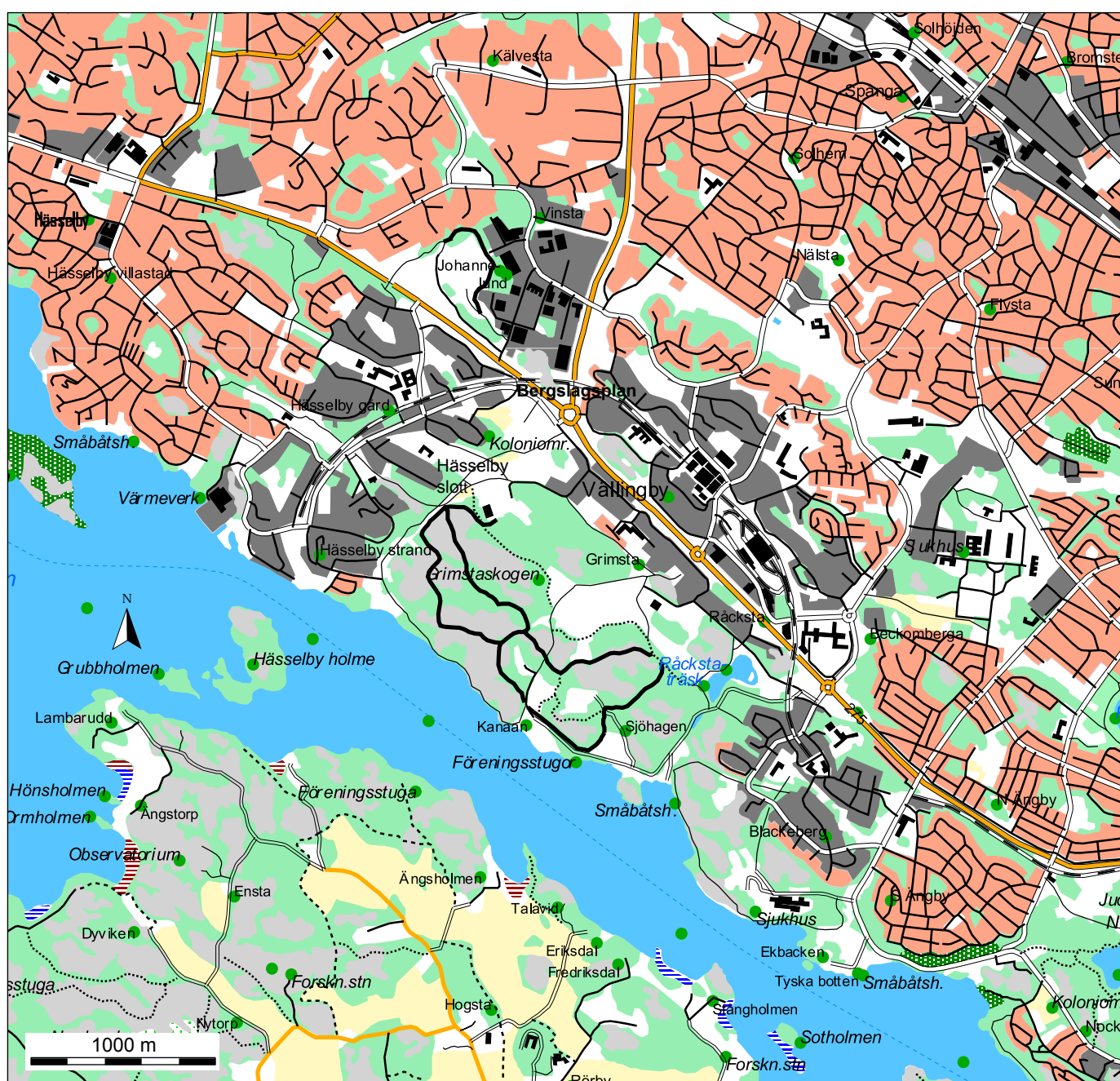
Metod 7

Topografi och fornlämningsmiljö 9

Resultat 10

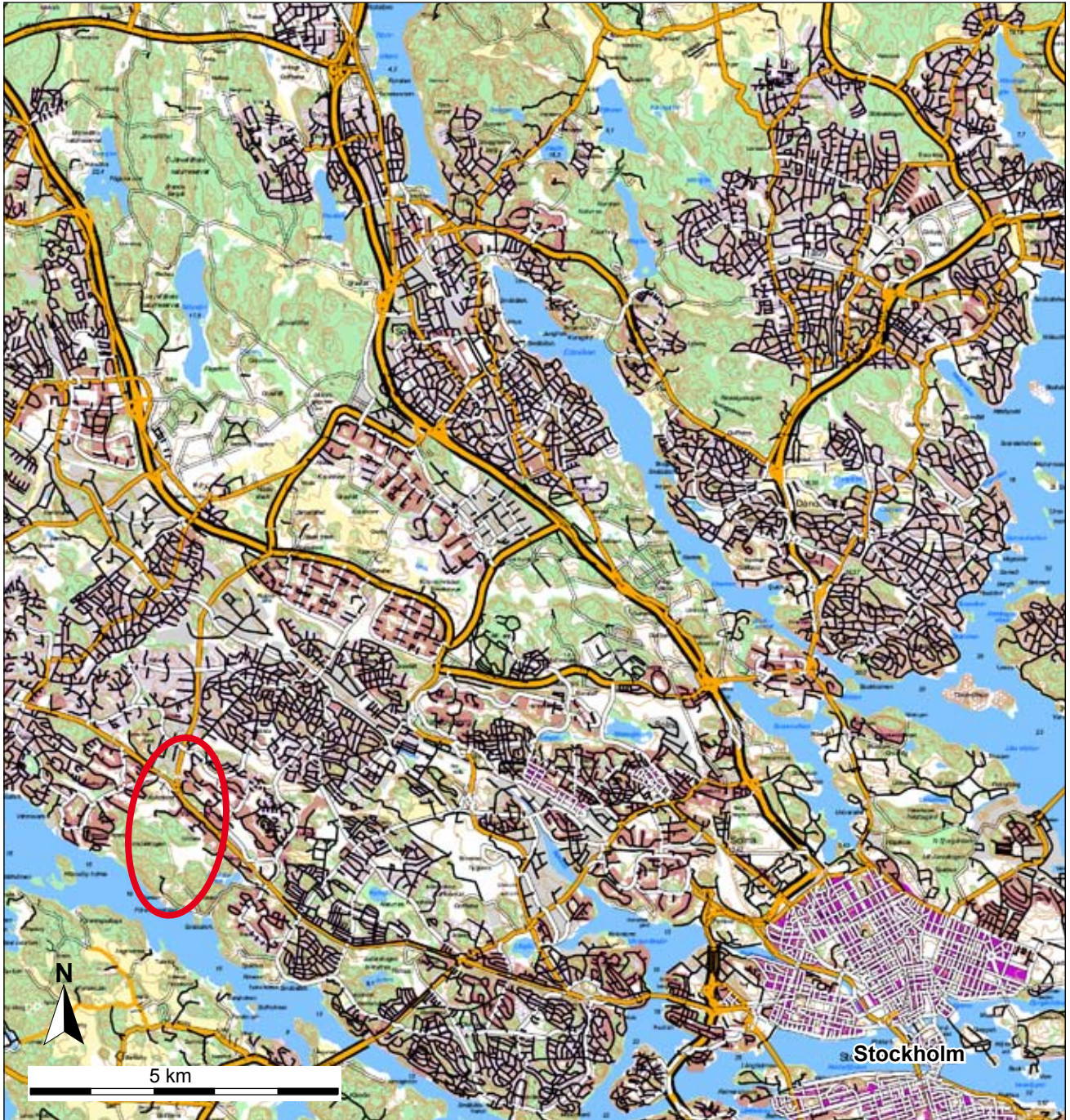
Arkeologiska lämningar och rekommendationer till vidare åtgärder. 11

Referenser 14

Områdena kring Grimstaskogen och Bergslagsplan. (Utsnitt ur digitala terrängkartan).

*Fig 1. Utdrag ur digitala fastighetskartan med undersökningsområdet markerat.
Skala 1:100 000.*

Administrativa uppgifter

Kommuner:	Stockholm
Socknar:	Spånga.
Länsmuseets dnr:	2008:029
Uppdragsgivare:	Vägverket genom konsortiet Förbifart Stockholm SWECO VBB AB, WSP Sverige AB, Tyréns AB
Typ av undersökning:	Utredning etapp 1
Projektledare:	Lars Andersson Lisa Sundström

Sammanfattning

Utredningsområdet är beläget omkring det tänkta läget för tunnelmynning och broanslutning vid Grimstaskogen fram till och med trafikplatsen vid Bergslagsplan (fig 4). Föreliggande arbete motsvarar etapp 1 i en arkeologisk utredning och innehåller ej markingrepp i form av sökschakt och provgrävningar.

Vid inventeringen har det inte framkommit ytterligare lämningar än de redan kända och registrerade. De registrerade anläggningarna redovisas nedan.

Känsliga områden ur ett arkeologiskt perspektiv är inom utredningsområdet t ex kring de kända torplämningarna i Södra Grimstaskogen, området kring Hässelby slott vid Bergslagsplan samt området kring Vinsta bytomt. Området innehåller i övrigt två kategorier av kulturmiljöer. Ett i söder som huvudsakligen utgörs av den tidigare utmarken mot Lambarfjärden och ett högexploaterat i norr. I gränzonen däremellan ligger Hässelby slott med sin speciella herrgårdsmiljö och bevarade fornlämningar.

Inledning

Stockholms läns museum har inom MKB-arbetet inför Förbifart Stockholm utfört ett uppdrag motsvarande en arkeologisk utredning etapp 1. Utredningen beställdes och bekostades av Vägverket genom konsortiet SWECO/WSP/Tyréns. Utredningsområdet utgörs av det planerade arbetsområdet mellan mellan Grimstaskogen och Bergslagsplan (fig 4). Föreliggande rapport är en del av flera utredningar där områdesindelningarna motiveras av exploaterings arbetsområde och sammanhängande kulturmiljöer.

Metod

Inom uppdraget ingår en fältinventering, analys av historiskt kartmaterial samt en arkivgenomgång. Inga markingrepp i form av sökschakt eller provgrävningar har utförts. Resultatet presenteras på en underlagskarta med rekommendationer på vidare åtgärder.

Fig 2. Utdrag ur häradsekonomska kartan med dagens väg- och järnvägsnät inlagt. Vägkorridoren är markerad med svart linje, de kulturhistoriskt värdefulla områdena med röd linje.

Det historiska kartmaterialet som har använts har hämtats från Lantmäteriets digitala databas. De medeltida historiska uppgifterna har hämtats från DMS. I övrigt har FMIS använts i uppgifter om registrerade fornlämningar. Geologin beskrivs utifrån jordartartskartor från Sveriges geologiska undersökning.

Topografi och fornlämningsmiljö

Naturen inom området utgörs mestadels av gles tallskog med uppstickande hällmark och mindre våtmarksområden. Rester av äldre åkerbruk finns främst i norra delarna och intill de äldre torplägena. Jordmånen varierar mellan morän och glacial och postglacial lera i den äldre åker/ängsmarken. Berggrunden utgörs av uppstickande gnejs/granit. Gränzonen mot Mälaren utgörs av en förkastningsbrant. Höjden varierar mellan Mälarens nivå och 25 meter över havet.

De gårdar och enheter som har präglat kulturlandskapet i området är bland andra Grimsta, Vällingby, Vinsta och Hässelby. Till dessa finns eller har det funnits ett antal torp eller underlydande enheter.

Grimsta

Grimsta gamla bytomtsläge ligger egentligen utanför föreliggande utredningsområde men tas ändå in i sammanhanget då gården med all sannolikhet har påverkat kulturmiljön. Grimsta nämns 1409 i *Grimsta*. Bytomtsläget är känt och rester av en terrassering finns fortfarande kvar (Spånga 300). Intill enheten har det funnits ett gravfält (Spånga 19 & 292) som undersöktes och togs bort av Stockholms stadsmuseum 1951. Gravfältet går att datera till yngre järnålder.

Hässelby

Hässelby omnämns 1344 (något osäker årtalsangivelse) som *in Esliby*, 1347 *In Hæseleby*, *in Heselby*. Intill det gamla bytomtsläget (Spånga 373) finns gravfält med högar samt en runsten (Spånga 23). Runstenen flyttades till sitt nuvarande läge på 1860-talet. Ursprungsplatsen är förmodligen i Skesta, Spånga socken. Texten lyder ”Gy och Sven de reste stenen efter Bärsa, sin

Fig 3. Gravfält med runsten vid Hässelby slott. Foto Lisa Sundström.

gode fader. – Ärnfast högg stenen efter Bärsa, Vigårds make, Torgårds gode son”.

I dag finns en herrgårdsbyggnad från 1600-talet med omgivande park på plats.

Vällingby

Omnämns 1315 som *Bällingaby*, 1337 *Vellingeby*. Vällingby bytomt (Spånga 335) ligger egentligen utanför utredningsområdet, men tas med i sammanhanget då närheten till gården har betydelse för kulturmiljön. Intill gårdsläget har ett gravfält legat (Spånga 10) som togs bort 1951. Gravfältet dateras från förromersk järnålder fram till yngre järnålder. Idag är detta platsen för Vällingby centrum.

Vinsta

Omnämns först gången 1409 (årtalsangivelse något osäker) i *Insta by*, 1482 i *Wyndesta*. Bytomt läget är känt (Spånga 326) med intilliggande gravfält som innehåller minst 45 gravar och som utifrån sin morfologi går att datera till yngre järnålder.

I övrigt bör också Spånga kyrka omnämnas då utredningsområdet är beläget inom Spånga socken. Kyrkan är byggd under senare delen av 1100-talet.

Resultat

Inom uppdraget har en fältinventering utförts av de ytor inom arbetsområdet där vägen planeras ligga i ytläge. Inventeringen av Grimstaskogen utfördes under v. 33 2008. Förhållandena var förhållandevis svåra med kraftig vegetation och svår sikt. Inga nya fornlämningar framkom vid inventeringen. Ytorna kring de kända lämningarna bör dock betraktas som känsliga. Detta gäller såväl de fasta fornlämningar som innehar lagskydd som övriga kulturhistoriska lämningar. Särskilt bör torplämningarna Spånga 439 & 440 (fig 2 och 4) nämnas där rester efter ett äldre och hastigt igenväxande kulturlandskap finns. Också området kring Bergslagsplan bör betraktas som känsligt och sökschaktas/provgrävas i en etapp två vid en eventuell markexploatering. Läget kring de båda torplämningarna bör sökschaktas alternativt provgrävas vid en eventuell etapp 2 utredning. Intill rondellen ligger Spånga 308 som utgörs av bebyggelserester. Eventuellt är detta en utkant av Hässelby gamla tomt och närheten till Hässelby slott med de kända lämningarna Spånga 23, 306, 334 och 373 (Runsten, gravfält, bebyggelse) gör platsen mycket intressant ur ett arkeologiskt perspektiv. Vidare bör området kring Vinsta bytomt bevakas och utredas i en etapp två vid framtida markexploatering (Spånga 128 och 326). Vinsta med dess intilliggande gravfält är en värdefull reminiscens från ett äldre kulturlandskap där förekomsten av både boplatser och gravfält ytterligare höjer värdet. Gravfältet kan datera byn/gården till åtminstone yngre järnålder.

Området innehåller ett förhistoriskt kulturlandskap som måste sägas vara karaktäristiskt för regionen. Relativt få lämningar går att datera i äldre tid (stenålder, bronsålder). Den stora bebyggelseutvecklingen tycks ske i början av järnåldern, eventuellt mitten av bronsålder samt i skiftet äldre - yngre järnålder. Gårdarna inom utredningsområdet ligger väldigt tätt och tycks ha varit aktiva i förhistorisk tid. Gårdarna är exponerade mot de norra delarna av utredningsområdet där den bästa jordbruksmarken finns. Det finns ingen synlig kulturhistorisk kontakt mellan norra delarna av Lovön och Grimstaskogen. De olika kulturlandskapen tycks ha fungerat relativt åtskilda från varandra och sannolikt legat under olika administrativa enheter redan i mycket tidig tid och också förmodligen haft olika "centrala platser". Detta kan eventuellt förklaras av de olikartade naturgeografiska förhållandena som råder.

Åt söder mot Lambarfjärden ligger skogsområden som förmodligen har använts som ved- och virkestäkt och eventuellt bete. De mindre lerområdena inom Grimstaskogen har dock relativt tidigt brukats och hyst torpetableringar. I närheten av dessa områden kan det finnas förhistoriska lämningar (**Obj 1-3**). Några sådana har dock ej uppmärksammats i föreliggande utredning men dessa kan framträda vid eventuella fortsatta undersökningar och objekten rekommenderas att sökschaktas eller provundersökas i en etapp två. Än idag har området karaktären av ett bevarat kustanknutet utmarksområde.

Arkeologiska lämningar och rekommendationer till vidare åtgärder

Nyupptäckta fornlämningar och iakttagelser i samband med föreliggande utredning. Objekten redovisas även i fig 2 och 4.

Obj 1. Boplatsläge? Äldre torpmiljö lämplig för förhistorisk etablering. Rekommendation: Sökschaktning/provundersökning i etapp 2.

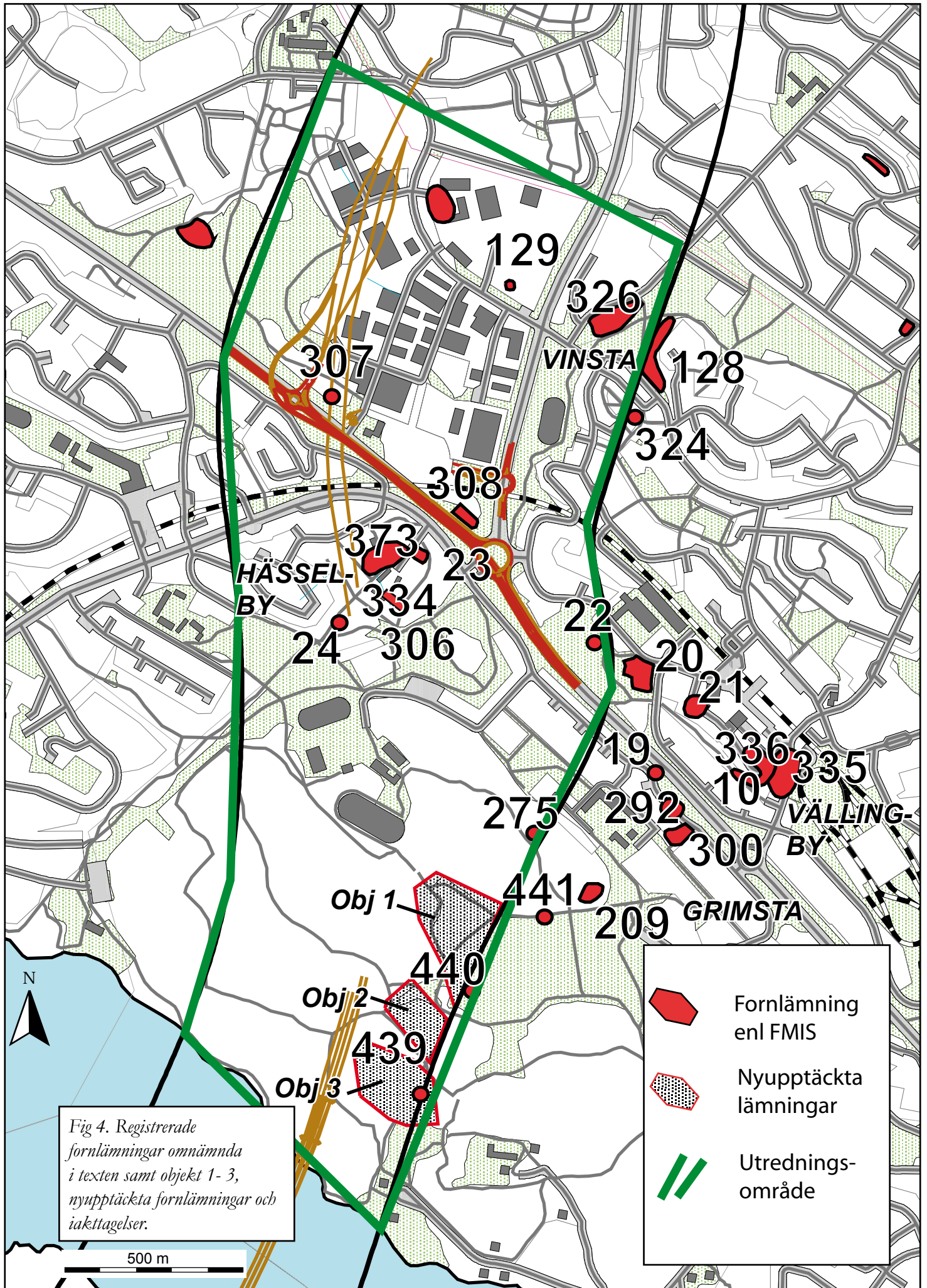
Obj 2. Boplatsläge? Äldre torpmiljö lämplig för förhistorisk etablering. Rekommendation: Sökschaktning/provundersökning i etapp 2.

Obj 3. Boplatsläge? Äldre torpmiljö lämplig för förhistorisk etablering. Rekommendation: Sökschaktning/provundersökning i etapp 2.

Tidigare kända och registrerade fornlämningar i närheten av och av betydelse för kontexten kring vägområdet mellan Grimstaskogen och Bergslagsplan. Uppgifter från FMIS. Redovisas på fig 4.

Spånga 10 Gravfält. Undersökt och borttaget. Datering förromersk järnålder – yngre järnålder.

Spånga 19 Stensättning. Undersökt och borttagen. Datering bronsålder.

- Spånga 20 Gravfält bestående av ca 30 fornlämningar. Dessa utgörs av 2 högar och ca 28 runda stensättningar. Delundersökt. Datering järnålder.
- Spånga 21 Kunder ej se några anläggningar vid inventeringstillfället. På platsen är nu planerad gräsmatta och planterade buskar. Delundersökt 1951.
- Spånga 22 Stensättning
- Spånga 23 Runsten U 79.(Sveriges runinskrifter) Gravfält(?) 4 högar.
- Spånga 24 Hög, rest av, ca 6 m i diam och ca 0,4 m hög. SÖ hälften borttagen. Osäker fornlämning.
- Spånga 128 Gravfält, 130x30-90 m (NNÖ-SSV), bestående av ca 45 fornlämningar. Dessa utgörs av 5 högar och ca 40 runda stensättningar.
- Spånga 129 Gravfält. Undersökt och borttaget. Datering yngre järnålder.
- Spånga 130 Hög. Borttagen
- Spånga 131 Hög.
- Spånga 209 Gravfält bestående av ca 6 fornlämningar. Dessa utgörs av ca 5 runda stensättningar och 1 treudd.
- Spånga 275 Stensättning.
- Spånga 292 Gravfält undersökt och borttaget enligt Stockholm Stadsmuseum, 1951. Datering yngre järnålder.
- Spånga 300 Bebyggelselämningar. Grimsta bytomt.
- Spånga 306 Minnesinskriftion ca 4x1,5 m i huggna granitplattor.
- Spånga 307 Stensättningsliknande lämning.
- Spånga 308 Bebyggelselämningar. Bestående av 4 husgrunder, varav 1 med skorstenröse och 1 med källargrop, röjd yta.
- Spånga 324 Rest sten.
- Spånga 326 Vinsta bytomt, nu kvarstår endast ett bostadshus
- Spånga 334 Byggnadsminne. Hässelby slott
- Spånga 335 Bytomt, ungefärlig plats för Vällingby.
- Spånga 336 Älvkvarnsförekomst, i lös sten, 0,6x0,3x0,3 bestående av 5 älvkvarnar.
- Spånga 373 Bebyggelseplats för Hässelby gamla tomt. Platsen identifierad genom lantmäterikarta från 1652 "Geometrisch Afritning på Hässleby i Spånga sockn och Sollentunahäradt belägen. Affrytat Ao 1652 in Aug. Sign Peter Mehnlöös".
- Spånga 439 Torplämning. Galiléen 2.
- Spånga 440 Torplämning. Galiléen 1.
- Spånga 441 Torplämning. Samarien.

Referenser och förkortningar

Dyhlén-Täckman Ingrid & Rydén Rolf. *Grimsta. Fornminnesinventering.* Stockholms stadsmuseum. Arkeologisk rapport 2002:17. Stockholm. Stencil.

Ferm Olle, Johansson Mats & Rahmqvist Sigurd. 1992. *Det medeltida Sverige. Attundaland.* Riksantikvarieämbetet Stockholm.

Förkortningar nämnda i texten

DMS = Det medeltida Sverige.

ATA= Antikvarisk Topografiska Arkivet

U+nr = Upplands runinskrifter

FMIS = Fornminnesregistret www.raa.se

SGU = Sveriges Geologiska Undersökning. Geologiska kartbladet Stockholm NV